

Zapisi Vasilija V. Rozanova

Blagaić, Mislav

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:517492>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-06**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za rusistiku

Diplomski sveučilišni studij ruskog jezika i književnosti; smjer: prevoditeljski (dvopredmetni)

Mislav Blagaić

Zapisi Vasilija V. Rozanova

Diplomski rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru

Odjel za rusistiku

Diplomski sveučilišni studij ruskog jezika i književnosti; smjer: prevoditeljski (dvopredmetni)

Zapisi Vasilija V. Rozanova

Diplomski rad

Student/ica:

Mislav Blagaić

Mentor/ica:

Prof. dr. sc. Zdenka Matek Šmit

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Mislav Blagaić**, ovime izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom **Zapisi Vasilija V. Rozanova** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 12. veljače 2021.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. ŽIVOT I RAD.....	3
3. ROZANOV – FILOZOF.....	6
4. VJERSKA MISAO I ODNOS PREMA BOGU.....	9
5. ROZANOV I KRŠĆANSTVO.....	12
6. ROZANOV I ŽIDOVI.....	15
7. ROZANOV I PANSLAVIZAM.....	21
8. POLJSKA I RUSKO-POLJSKI ODNOSI.....	23
9. ROZANOV I NESLAVENSKI NARODI.....	26
10. ZAKLJUČAK.....	29
11. SAŽETAK.....	31
12. PE3HOME.....	32
13. SUMMARY.....	33
14. BIBLIOGRAFIJA.....	34
15. IZVORI.....	34
16. LITERATURA.....	35

UVOD

Vasilij Vasiljevič Rozanov, ruski religiozni filozof s prijelaza iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće, u povijesti će ostati zabilježen kao iznimno kontroverzna ličnost. Promišljanja o svijetu koja je zapisao i zabilježio u svojim brojnim djelima, člancima i znanstvenim radovima zasigurno nisu ostavljala njegove suvremenike ravnodušnima. Isto tako ne ostavljaju ravnodušnim niti obične čitatelje i proučavatelje Rozanovljevog lika i djela. Tematika koja je zaokupljala Rozanova je prvenstveno religiozna, primjerice pitanje kršćanstva i odnosa pravoslavlja i katolicizma. Jednakim žarom i jednakom oštrinom pisao je i o drugim temama bliskima religiji. Problematika obitelji i obiteljskog života na početku dvadesetog stoljeća, društvena uloga i značenje seksa, židovsko i slavensko pitanje također su dio Rozanovljeve preokupacije.

Rozanov bi u dvadeset i prvom stoljeću zasigurno mnogima bio „trn u oku“, a to je bio i za vrijeme života. Kao filozof i pisac uvijek se nalazio između „dvije vatre“. Previše puta pokušavao je spojiti naizgled nespojivo. Najjasniji primjer je sinteza kršćanstva i seksualnih sloboda. Njegovi stavovi o seksualnosti izrazito su liberalni za ono doba, no i tu je ostavio niz otvorenih pitanja i proturječnosti. U Rozanovljevim tekstovima su mnogi kritičari iščitavali kako divljenje židovskom narodu, tako i antisemitizam, s kojim je Rozanov poput mnogih svojih suvremenika nesumnjivo koketirao. Iznimno je teško odgovoriti na pitanje je li Rozanov uistinu bio antisemit ili se samo nastojao uklopiti u duh vremena. Svaka Rozanovljeva riječ ima svoju težinu, ništa nije napisano slučajno, i sasvim je sigurno da Rozanov želi šokirati i čitatelja i publiku. Tako privlači pozornost na sebe i ogoljuje društvo i prikazuje ga onakvim kakvo ono uistinu jest. Rozanov nema potrebu uljepšavati stvari niti ići kome „niz dlaku“. Možda ga je to u konačnici i stajalo lagodnijeg života koji ga svakako nije mazio. Rana smrt roditelja i nesretan ljubavni život nesumnjivo su utjecali na Rozanovljev rad i stvaralaštvo. Nakon smrti roditelja o mladom Vasiliju brinuo se stariji brat, kojemu se i odužio u kasnijim tekstovima.

U ovom diplomskom radu će biti obrađeni svi važniji aspekti njegovog rada. Unutar korpusa njegovih ideja koje će biti obrađene svakako su vjerska misao, odnos prema Bogu, kršćanstvu, judaizmu, ali i politički stavovi koje je Rozanov gajio. Rad će se bazirati na člancima, esejima i ostalim tekstovima koje je autor napisao za života, ali i na radovima koje su o Rozanovu pisali kritičari i proučavatelji njegovog lika i djela. Vasilija Vasiljeviča Rozanova u hrvatskom govornom području obrađivali su između ostalog i jedan od vodećih hrvatskih rusista

Aleksandar Flaker, spisateljica i prevoditeljica Irena Lukšić, te Zdenka Matek Šmit, profesorica na Odjelu za rusistiku Sveučilišta u Zadru. U radu ću, osim navođenja ideja drugih autora, na nov način pokušati iznijeti i vlastite teze o Rozanovu kao autoru i filozofu, ali i što vjernije prenijeti Rozanovljevu misao i filozofiju, kojom nikoga nije ostavljao ravnodušnim.

ŽIVOT I RAD

Vasilij Vasiljevič Rozanov rođen je 1856. u Ruskom Carstvu, u mjestu Vetluga u Nižnjenovgorodskoj oblasti. Nesretno djetinjstvo i rani gubitak roditelja nesumnjivo su ostavili trag na mladog Vasilija, što se na neki način odrazilo u njegovom stvaralaštvu i misli. Rano ostavši prvo bez oca, a potom i majke, o Vasiliju Vasiljeviču brinuo se brat. U Kostromi je završio gimnaziju, a nakon gimnazije i smrti majke preselio se u Simbirsk (današnji Uljanovsk). Novi dom – Simbirsk obilježio je daljnji život i stvaralaštvo Rozanova. U članku „Ruski Nil“, napisanom 1907., za Simbirsk Rozanov kaže: „Evo napokon i moja druga domovina, ona duhovna – Simbirsk“ (Rozanov, 1907: 5). Navedeni članak prati odrastanje i školovanje Rozanova. U njemu Rozanov opisuje svoje školske dane, prisjećajući se mladosti ploveći rijekom Volgom. Kao što se u životu sve mijenja, tako se promijenio i njegov Simbirsk. Ipak, Rozanovljeva *madlena* simbirski je zrak:

Lutam nekakvim putevima. Ničeg sličnog tada ovdje nije bilo! Noć je jako mračna i ništa se ne vidi. Domovino moja, druga domovino, duhovna domovino – još važnija od tjelesne! Tu sam se najprije razvio, tu sam stekao prva znanja, tu mi je srce prvi put zatreperilo, – razlikovanje „dobra“ i „zla“. Tako bih volio sve to vidjeti, ali ne mogu. Ogledao sam se hodajući. Ograde, puteljci, sve je drugačije; ili ja ništa ne prepoznajem! Odjednom sam osjetio da sam prepoznao jedno: – Zrak! (isto: 7).

Promjena koju je Rozanov primijetio može se primijeniti na sve aspekte ljudskog života. Rađamo se, odrastamo, starimo i umiremo. Prolazimo kroz životni ciklus u kojem se mijenjamo kako fizički, tako i psihički. Kako sazrijevamo tjelesno, tako i psihički evoluiramo, mijenjamo svoje vidike, stavove i razmišljanja o svijetu ali i o sebi samima. Upravo se takva promjena odvila i u samom Rozanovu, čiji nam tekstovi otkrivaju baš tu autorovu proturječnost u stavovima. U Vasiliju Vasiljeviču nesumnjivo su stanovali i *doktor Jekyll* i *gospodin Hyde*. Metom oštih kritika Rozanov je postao upravo zbog nekonzistentnosti iznošenja mišljenja, iako se može polemizirati o razlozima nedosljednosti njegove misli. Jesu li tome kumovala osobna životna iskustva, promjene u okolini i svijetu koji ga je okruživao, ili je naprosto htio šokirati čitatelje i javnost, ostaje nam nagađati.

Rozanova je obilježio i nesretan ljubavni život. Kao dvadesetčetverogodišnjak oženio je šesnaest godina stariju Polinu Suslovu, poznatiju i kao ljubavnicu Fjodora Mihajloviča Dostojevskog. Brak sa Suslovom je za mladog Rozanova bio mučan, pa su nakon šest godina

odlučili „podvući crtu“ i prekinuti zajednički život. Suslova ipak do kraja života Rozanovu nije htjela dati službeni razvod, pa je Vasilij Vasiljevič 1891. tajno morao oženiti Varvaru Butjaginu. U braku s Butjaginom Rozanovu su se rodile četiri kćeri i jedan sin. Možda je upravo zbog burnog ljubavnog života često pisao i o problematici braka:

Brak nije bio uspješan pa su se razišli nakon šest godina braka. Suslova mu ipak nije službeno dala razvod, pa se u kasnijem pokušaju ženidbe s Varvarom Rudnevom Rozanov našao u položaju poligamista. Ovaj drugi brak bio je sretan te su imali petero djece. Rozanovljevo osobno teško iskustvo probudilo je u piscu zanimanje za pitanja braka, seksualnosti i očinstva u Rusiji (Horowitz, 1997: 87).

Početak dvadesetog stoljeća ruska je javnost bila podijeljena na dva tabora po pitanju građanskog braka, a koji je na mala vratio ulazio i u tadašnju carsku Rusiju. Evo što je o građanskom braku pisao sam Rozanov:

Nema sumnje da će se u idućih tri do pet godina u Rusiju uvesti građanski brak... Dodat ću još da je građanski brak drevni i prvotni oblik kršćanske obitelji. Do polovine četvrtog stoljeća ovaj oblik braka jedini je i postojao u kršćana (u Bizantu i Italiji), a potom su vjernici od četvrtog do desetog stoljeća po želji i bez ikakve crkvene ili državne prisile pristupali u crkveni brak (Rozanov, 1907: traži pod „Sem'ja i cerkov“).

I iz sljedećeg ulomka može se iščitati da je Rozanov pobornik građanskog braka:

Za vrijeme svetog Nikole Čudotvorca ljudi su se vjenčavali građanskim brakom, ženila se njegova pastva, njegove ovce; tj. stupajući u brak, oni se nisu ženili u crkvi. Svetac se nije bunio, nije to smatrao bezbožnim ili neprirodnim. Zašto onda navodno mi, među kojima nema više čudotvoraca i koji se samo znamo moliti pred ikonama, obnavljanjem ovog drevnog, najdrevnijeg oblika kršćanske obitelji „vrijeđamo Boga i crkvu“ (isto).

Temu obitelji Vasilij Vasiljevič Rozanov temeljito je obradio u svojoj kapitalnoj knjizi u dva toma „Semejnyj vopros“ („Obiteljsko pitanje“) iz 1903. godine. O njoj će svakako još biti riječi kasnije. Ostala djela koja bi trebalo istaknuti su „Legenda o velikom inkvizitore F. M. Dostoevskogo“ („Legenda o velikom inkvizitoru F. M. Dostojevskog“) u kojem Rozanov promatra Dostojevskog kao religioznog pisca i filozofa, zatim filozofski traktati „Apokalipsis našega vremena“ („Apokalipsa našega vremena“), „Uedinënnoe“ („Osamljene stvari“) i „Opavšie list'ja“ („Otpalo lišće“).

Rozanov je kraj života dočekaao u gladi i siromaštvu u Sergijevom Posadu, gdje je i preminuo 1919.

ROZANOV – FILOZOF

Filozofija Vasilija Vasiljeviča Rozanova se prema Adamu Ureu može podijeliti na tri faze. Prva faza traje otprilike između 1886. i 1899. kada radi u školama širom ruske provincije. Taj period obilježava zanimanje za povijest i epistemologiju. Filozofi koji su u prvoj fazi imali utjecaj na Rozanova su Konstantin Leontjev, Fjodor Šperk, ali i veliki filozof njemačkog realizma G. W. F. Hegel. Poput Hegela, Rozanov smatra da i religija i filozofija istražuju ista područja (usp. prema Ure 2011: 224). Rozanov će tijekom cijelog života biti na glasu kao hegelijanac, što se očituje u mnogim njegovim radovima. Iz ovog perioda ističe se djelo „O ponimanju“ („O shvaćanju“), u kojem raspravlja o podrijetlu života, suprotstavlja se pozitivizmu i zagovara jedinstvo fenomena koji se očituju u Stvaratelju. Rozanov želi shvatiti Stvaratelja i proces stvaranja, što će omogućiti uvid u nužnost čovjekove obveze da svijet shvati kroz iskustvo. Druga faza započinje zapošljavanjem u novinama Alekseja Suvorina „Novoe vremja“ („Novo vrijeme“), a karakterizira ga svojevrsni sukob s pravoslavnom Crkvom i njezinim postulatima. Za njega pravoslavna Crkva zanemaruje važnost porijekla svemira, ona uči da je ovozemaljski materijalni svijet nužno grešan. Za Rozanova je Crkva izrazito pesimistički nastrojena kada propovijeda da je spasenje moguće jedino u odbacivanju materijalizma i trpljenju ovozemaljskih nepravdi. Rozanov u tome vidi uzrok nesreće mnogih Rusa koji slušajući Crkvu, ostaju nesretni i odbacuju sve materijalne užitke. U trećoj i posljednjoj fazi, Rozanov se u potpunosti okreće religiji i religijskim motivima u filozofiji (usp. isto).

Rozanov će u povijesti filozofije ostati zabilježen kao predstavnik kršćanske filozofije, grane filozofije koja „polazi od naravne spoznaje ljudskog razuma, za razliku od teološkog polazišta objave“ (*Proleksis enciklopedija*: traži pod „Kršćanska filozofija“). Druga polovina devetnaestog stoljeća razdoblje je intenzivnog buđenja ruske filozofske religiozne misli, a njezini glavni predstavnici su Fjodor Mihajlovič Dostojevski, Vladimir Solovjov i Vasilij Rozanov. Upravo je Vladimir Solovjov, s kojim je često i polemizirao, bio glavni Rozanovljev antipod. Solovjovu je ponajviše zamjerao njegove napore za ujedinjenje katoličke i pravoslavne Crkve. U članku „Rusija i papinstvo“ iz 1913. godine, Rozanov jasno i nedvosmisleno odbacuje ideju papinstva i katoličanstva u Rusiji:

Katoličanstvo širi svoj juriš na Rusiju, i napada je baš kao i Indiju, Kinu, Japan, nadmeno spram niske intelektualne razine duhovno pokorenih zemalja i njihovog

stanovništva... I gdje god katoličanstvo dolazi, prezire one kojima dolazi (Rozanov, 1913: traži pod „Rossija i papstvo“).

Ono što Rozanov zamjera Solovjovu pokušaj je stapanja dviju kultura i civilizacija: zapadnoeuropske katoličke, i ruske pravoslavne:

„Ujediniti, stopiti, povezati Notre Dame de Paris i Kremlj“, – to je ideja Solovjova. Stopiti najveću poeziju, najdublji osjećaj, samu „dušu“ Zapada i katoličanstva sa samom „dušom“ Istoka, sa „svetom pravoslavnom dušom“ (Rozanov, 1911: traži pod „Katolicizam i Rossija“).

Rozanov podsjeća da su Solovjovljeve ideje samo svojevrsni nastavak onoga što je započeo ruski car Petar Veliki, koji je „otvorio prozor u Europu“ i modernizirao carevinu prema tadašnjim europskim standardima. Rozanov je to simbolički prikazao kao gubljenje ruskog identiteta, a Petra Velikog je metaforički usporedio sa svetim Petrom: „On je iskvario staru Rusiju, a nije ju obnovio. Potrebno je nastaviti i *dovršiti Petrovo djelo*... Potrebno je prihvatiti katoličanstvo i papu“ (isto).

Rozanov Solovjovu zamjera njegov „inherentni pesimizam“ u vidu odbijanja ovozemaljskog svijeta i nade u obećano kraljevstvo Božje:

Solovjovljevo kršćanstvo usredotočeno je na „apsolutno obećanje“ budućeg kraljevstva Božjeg, koje su osigurali Kristova smrt i uskrsnuće. Rozanov dalje piše o Solovjovljevu fokusu na Apokalipsu na koju se stalno iznova vraća. Što je za Solovjova nada u bolju budućnost, to je za Rozanova inherentni pesimizam i odbacivanje svijeta u sadašnjem obliku (Ure, 2011: 235).

Ipak, u Rozanovljevom opusu ističe se i članak „U sjećanje na Solovjova“, u kojem Vasilij Rozanov odaje počast velikom filozofu. Evo kako o Solovjovu ovaj put piše Rozanov: „Njegova su se učenja mijenjala, ali je u njihovom središtu uvijek stajao prekrasan čovjek“ (Rozanov, 1900: traži pod „Pamjati Vl. Solov'eva“).

Vasilij Rozanov posvetio je mnogo svoga vremena proučavanju i pisanju o velikanu ruskog realizma i jednom od najslavnijih ruskih pisaca uopće – Fjodoru Mihajloviču Dostojevskom. Povezivali su ih između ostalog i već spomenuta Polina Suslova te religijska filozofija koja ih je obojicu zaokupljala. Jedno od Rozanovljevih kapitalnih djela – „Legenda o velikom inkvizitoru“ – filozofski je traktat u kojem raspravlja upravo o Dostojevskom. Priču o velikom inkvizitoru nalazimo u *Braći Karamazovima*, jednom od

najprepoznatljivijih djela Dostojevskog. U svom kritičko-biografskom eseju o Dostojevskom iz 1894., Rozanov iskazuje divljenje Dostojevskom. O odnosu Rozanova spram Dostojevskog pisala je i Maria Banerjee sa Smith Collegea. U svom je radu prije svega zamijetila Rozanovljevo obračunavanje s naslijeđem Gogolja.

Za razliku od Bjelinskog koji „naturalnu školu“ izvodi iz Gogolja, za Rozanova je Puškin iz „Jevgenija Onjegina“ i proznih djela otac ruskog realizma, i zbog stila i zbog vizije. Apokrifni hommage Dostojevskog upućen Gogolju – „Svi smo mi izašli iz Gogoljeve kabanice“, Rozanov ostavlja sa strane, jer za njega Dostojevski nije bio Gogoljev učenik već pobunjenik protiv svega što Gogolj predstavlja (usp. Banerjee, 1971: 413).

Vasilij Vasiljevič odbija prihvatiti Gogolja kao vrhovni autoritet za sve kasnije ruske pisce. Općeprihvaćeno je bilo mišljenje da je sva kasnija ruska književnost proizašla kao čin prihvatanja Gogolja i nastavka slijeđenja već utabanog puta. Rozanov tvrdi upravo suprotno, tj. da sva kasnija književnost predstavlja odbacivanje i pobunu protiv Gogolja i njegove kabanice.

U svojoj filozofiji Rozanov ima dodirnih točaka i s velikim austrijskim psihijatrom i osnivačem psihoanalize, Sigmundom Freudom. Obojica važnost pridaju seksualnim navikama pojedinca, inkorporirajući u vlastite teorije seks kao polazište iz kojeg razrađuju svoju filozofiju. Razlikuju se utoliko što je Freud determinist, i za njega su čovjekove seksualne navike predodređene nesvjesnim dijelom čovjekove ličnosti. Rozanov, naprotiv, naglašava čovjekovu slobodnu, kreativnu volju u samom seksualnom činu. Isto tako, Freudova teorija nastaje u okviru znanosti, dok se Rozanov bazira na religiji i mitologiji (usp. Ivask, 1961: 116). Oslanjajući se pak na Hegela, Rozanov povezuje umjetnost i umjetničko izražavanje s religijom. Umjetnost za sobom također povlači pojmove stvaranja i stvaratelja. Sam umjetnik je stvaratelj koji funkcionira po istom Božjem principu. Umjetnik djelu udahnuje život na isti način kao što ga je u čovjeka udahnuo Bog.

VJERSKA MISAO I ODNOS PREMA BOGU

Da bi se shvatio Rozanovljev odnos prema vjeri i Bogu, prvo treba znati da Rozanov blagonaklono gleda isključivo na Stari zavjet, a odbacuje Novi. Novi zavjet za njega je splet tekstova koji su razvodnjeni i ono što je još bitnije, dijametralno suprotni od Staroga. Novozavjetne zabrane i pravila nisu u skladu s Rozanovljevom filozofijom religije i njegovim poimanjem eshatološkog nauka. Vasilij Vasiljevič Rozanov religiji pristupa s točke gledišta koja se umnogome razlikuje od one svih kršćanskih zajednica. Za Rozanova su glavna pitanja brak, seksualni život i rađanje djece. To su teme oko kojih Rozanov dalje nadograđuje svoju religijsku misao. Za njega, seksualni čin poistovjećen je s Božjim stvaranjem svijeta. Božje sjeme zaslužno je za stvaranje svijeta, i ono omogućava izgradnju univerzuma i čitavog života.

Rozanov stvaranje predstavlja kao seksualni čin; svijet nastaje iz Božjeg sjemena, a ta božanska tekućina osigurava osnovne građevne jedinice čitavog univerzuma. Rozanovljev je Bog u osnovi utjelovljen, a vezu između duhovnog i tjelesnog održava kreativnost, tj. ostvarenje ideje. Za Rozanova je važno da su ideja i materija stvoreni istovremeno, zastupa tradicije antiplatonskih ideja da su i riječ i tijelo stvoreni istovremeno (Ure, 2011: 230).

Iz toga je vidljiva i njegova subverzivnost. Svojim filozofskim djelovanjem sudjeluje u religijskim raspravama te nesumnjivo pripada pravoslavnoj tradiciji i svom ruskom narodu, ali djelovanjem potkopava postojeći sustav, te ga želi promijeniti. Rozanov nastavlja sa subverzivnim idejama i rušenjem dogmi i službenih postulata kada iznosi tezu o Božjoj biseksualnosti. Božja biseksualnost sadržana je u polariziranosti između muškog i ženskog spola koji se stapaju u jedno u trenutku stvaranja svijeta. Rozanov tu također povlači paralelu sa seksom između muškarca i žene u stvaranju novog ljudskog života.

Rozanov se poziva na kršćanski koncept *Imitatio Dei*. Bog je svim živim bićima, uključujući i ljude, dao mogućnost ostvarenja tog koncepta umećući u njih potencijal da ponove Stvaranje kroz seksualni odnos. Rozanov Boga vidi kao biseksualnog, sazdanog od muške i ženske komponente koje se stapaju u svrhu stvaranja. Rozanov odbacuje sofiološku tradiciju ruske filozofije, tvrdeći da sofiolozi zanemaruju ženstveni aspekt božanstvenosti (isto).

Pretpostavka da je seks oponašanje božanskog djela čini ga najsvetijom stvari koju čovjek može upražnjavati, a ono isto tako za čovjeka predstavlja samoispunjenje i preduvjet je zdravog života svakog pojedinca. Ovaj segment približava Rozanova Freudu koji je također isticao važnost zdravog seksualnog života za pojedinca. Seksualna neuravnoteženost nužno vodi i ka duševnoj neuravnoteženosti:

To je aktivnost koja prema Rozanovu potiče odnos pojedinačnog prema univerzalnom. On je promatra kao aktivnost kroz koju pojedinac ostvaruje svoj potencijal, nadilazi svoju izolaciju i reintegrira se u univerzalnost. Seks je za Rozanova ispunjenje osobnosti i vodi u besmrtnost. To je u suprotnosti s mnogim njegovim protivnicima, poglavito s Merežkovskim koji je smatrao da seks vodi čovjekovom raspadu, pa je samim tim sličan smrti (isto: 231).

Rozanov seks podrazumijeva i kao preduvjet za stvaranje obitelji, koja je za njega osnova svakog čovjeka za razvoj duhovnosti i uspostave veze s Bogom:

Nužnost seksualnih odnosa je za Rozanova povezana s konceptom obitelji. Obitelj je čovjekova osnova za religijske aktivnosti, a obiteljski život predstavlja idealni uvjet za ljudsko postojanje, kako je propisao Bog u Postanku. Obitelj je „korak prema Bogu“. Obiteljske veze posreduju između povijesti i porijekla čovječanstva, te čuvaju i osiguravaju povezanost između Boga i zemlje kroz čovjekovu aktivnost“ (isto: 232).

Unatoč tome što obitelj označava kao idealan uvjet za duhovni razvoj pojedinca ne odbacuje razvod, štoviše drži da je poželjno ženiti se više puta.

Ljubav među supružnicima cvjeta i vene; tvrdi da ljudi u životu obično vole dvaput ili triput, a vrlo rijetko samo jednom. Stoga ljudima bi trebalo dopustiti da se žene, rastavljaju i konzumiraju brak više puta. Rastava ne slabi obitelj, nego je ojačava. Rastava je put kroz koji čistimo našu najvažniju državnu instituciju (isto: 233).

U odnosu prema Bogu i Isusu Kristu Rozanov radi veliku razliku. U Rozanovljevoj filozofiji Sveto Trojstvo ne postoji, postoji isključivo Bog kao stvaralačka sila.

Rozanov se isključivo oslanja na odnos s Ocem, zanemarujući ulogu druge božanske osobe Svetog Trojstva. Ovo ima ozbiljne posljedice za način na koji Rozanov pokušava reformirati kršćanstvo. Za kršćane spasenje se temelji na Isusovom razapinjanju. Krist je Bog. Ipak, Rozanov zaključuje da Krist kroz svoju neaktivnost ometa čovjekov odnos s Bogom (isto: 236).

Rozanov jasno diferencira Boga od Krista. Božji princip stvaralački je nastrojen, proaktivan, optimističan, mističan i slobodan, dok je Kristov princip pesimističan, ograničavajući i ne pripada ovom svijetu. Krist je uljez na Zemlji i za Rozanova jasan Božji antipod.

Rozanov ističe kako se Krist nikada ne smije (pitanje koje je zaokupljalo generacije teologa). Kristova „slatkoća“ znak je njegove neodoljive duhovne ljepote koja je nekompatibilna s ovim svijetom, i koja ovozemaljske plodove čini gorkima (isto: 240).

Ključnu suprotnost Isusa Krista i samoga Boga Rozanov vidi u Isusovom asketizmu koji nije imanentan Bogu. Isus se odriče potomstva i tako nije čine Božju volju, pritom potičući mlade muškarce da mu se pridruže.

Glavni Isusov problem za Rozanova je taj što je Rozanov čvrsto usredotočen na Božju stvaralačku aktivnost. On tvrdi da je takva aktivnost nemoguća s pravoslavnog gledišta. Krist, koji je za Rozanova bez potomstva i aseksualan, remeti božansku aktivnost na Zemlji odbijajući da nastavi Božju kreativnost. Krist se nije niti smijao, niti je imao djece, pa Rozanov zaključuje da dok je Bog kreativan i seksualan, Krist je usamljen i bez potomstva. Isus kvare generaciju nove djece i uništava obitelj potičući muškarce da napuste obitelj i da mu se priključe (isto: 242).

ROZANOV I KRŠĆANSTVO

U ovom dijelu fokusirat ću se na Rozanovljev odnos prema kršćanstvu, s posebnim osvrtom na pravoslavno kršćanstvo – denominaciju kojoj je i sam rođenjem pripadao. U svojoj osnovi učenja Rozanova i Crkve su nespojiva.

Rozanov tvrdi da Crkva uči čovječanstvo kako je ovozemaljski svijet nužno grešan sve do posljednjeg otkupljenja i sudnjeg dana. Prema tome, Rozanov drži da je Crkva inherentno pesimistična propovijedajući da se spasenje može pronaći isključivo razdvajanjem od materijalnog svijeta, potičući nas da potražimo smrt (Ure, 2011: 225).

Rozanov se mnogo bavio eshatologijom u kršćanstvu, tj. naukom o kraju svijeta i spasenju. Proučavanje eshatologije i priprema za ponovni Kristov dolazak na Zemlju je prema Ureu posebno izraženo u pravoslavlju.

Eshatološka orijentacija istočnog kršćanstva proizlazi iz osobite naglašenosti Kristovog uskrsnuća. Iako je uskrsnuće središnji događaj u svim denominacijama, ono ima posebnu važnost u pravoslavlju i samim time u ruskoj religijskoj filozofiji. Pravoslavni vjernik pomiče fokus s ovozemaljskog trenutnog postojanja na budući preobražaj čovječanstva na kraju svijeta. Iako pravoslavlje prikazuje svijet kao prirodno sveto mjesto kakvim ga je Bog i stvorio, ta svetost ovisi o iskupljenju na sudnjem danu (isto: 227).

Takav stav prema Rozanovu je duboko ukorijenjen u svim aspektima ruske kulture i ruskog naroda. Pravoslavna Crkva, kao duhovno utočište i kao najvažnija institucija u Rusiji, svojim učenjem oblikovala je svijest običnog naroda. Ta svijest se manifestira u izraženom asketizmu, odricanju i težnji ka skromnosti.

Za Vasilija Rozanova, eshatološki fokus pravoslavlja progutao je sve aspekte ruske kulture. Rozanov drži da pravoslavna crkva uči ruski narod da je fizički svijet odvojen od Boga, i da se spasenje može pronaći isključivo na drugom svijetu (isto).

Ruski monasi koji propovijedaju asketizam i odricanje, prema Rozanovu „koketiraju“ sa smrti i odbijaju esenciju Boga – razmnožavanje, tjelesnu ljubav i brak.

Rozanov tvrdi da u Ruskoj pravoslavnoj crkvi vlada morbidna fascinacija smrću i asketizmom, gdje monasi i svećenici uče svoje stado da se klone ovoga svijeta i potraže

smrt. Također drži da pravoslavna Crkva odbacuje brak, seksualnu aktivnost i rađanje djece koji su u središtu njegova pristupa religiji (isto: 228).

Doktrina pravoslavne Crkve prema materijalnom svijetu ipak je dvosmislena, uzimajući u obzir da je prema njezinome službenom nauku Zemlja sama po sebi sveta. Dolazak Boga utjelovljenog u obliku sina Božjeg, Isusa Krista, potkrepljuje tu tvrdnju. Prvi dolazak Isusa Krista ipak je samo jedna etapa u utrci do konačnog cilja – spasenja u apokalipsi. U konačnici, unatoč tome što su Zemlja i sav materijalan svijet sami po sebi sveti kao Božji proizvod, svetost se postiže samo kroz duhovnu komponentnu.

Vasilij Vasiljevič unatoč neslaganju s idejama Ruske pravoslavne Crkve ostaje formalno njezin član i ne odbacuje ju. Odricanje od Ruske pravoslavne Crkve jednako je odricanju od ruskog nacionalnog korpusa. Biti Rusom znači i biti pripadnikom te pravoslavne Crkve, te su te dvije stvari neodvojive.

Rozanov ne odbacuje pravoslavnu crkvu kao instituciju. Shvaća je kao prirodnu tvorevinu ruskog naroda. Kao što su svi Rusi rođenjem članovi pravoslavne crkve, tako je nemoguće da nerusi budu njezini članovi. Isto tako je nemoguća ekskomunikacija njezinih članova (isto: 234).

Rozanov ne želi napustiti Crkvu, već je reformirati. Ulaže napore, nudi rješenja i obraća se crkvenom vrhu.

U obraćanju vodstvu ruske Crkve, Rozanov sastavlja listu pitanja na koja bi kler trebao ponuditi odgovore, a najvažnije od njih je zašto je crkva odbacila Stvaranje i radost Starog zavjeta nauštrb „srceparajućeg pijetizma“ i „apokaliptičnog žara“ Novog zavjeta (isto: 236).

Rozanov odvajanje pravoslavnog svijeta od antike i antičke filozofije voli usporediti s preobrazbom biblijskog Savla u svetog Pavla. Preobražaj dolazi brzo, naglo, tj. „preko noći“.

Rozanov koristi transformaciju Savla iz Tarza u apostola Pavla kako bi objasnio daljnji krhki odnos antičkog svijeta i pravoslavlja. Piše da ne postoji postepeni, organski prijelaz iz jednog svijeta u drugi, nego umjesto toga iznenadna i nasilna promjena koja ne dopušta harmoniju (isto: 239).

Rozanov tvrdi da će crkvino odbacivanje moderne kulture i neprilagođavanje novim životnim uvjetima u kojima se čovječanstvo našlo nužno dovesti do još veće čovjekove

alijenacije od Crkve i Boga. Na kraju se može zaključiti kako je Rozanovljev cilj zamijeniti uloge duha i tijela. Tijelo umjesto duha treba biti predmet i kanal komunikacije s Bogom.

Rozanov inzistira da Rusi odbace „kult duha“ koji dominira Crkvom, i prihvate „kult tijela“. Rozanov vjeruje da kultura koja je po prirodi „kultna“ mora biti ukorijenjena u tijelo. Tijelo je očigledno sredstvo kojim čovjek komunicira s materijalnim svijetom, ali za Rozanova i mjesto u kojem se odvijaju naši odnosi s Bogom (isto: 247).

ROZANOV I ŽIDOVI

Vasilij Vasiljevič Rozanov u svojim tekstovima osvrtao se i na Židove, a zahvaljujući tim tekstovima bio je optuživan i za antisemitizam. Sam pojam antisemitizam skovan je upravo u devetnaestom stoljeću, a iako povijest antisemitizma seže u daleku prošlost, prvi ga je upotrijebio njemački publicist Wilhelm Marr 1879. u svom pamfletu „Pobjeda židovstva nad germanstvom“ (*Enciklopedija leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*: traži pod „Antisemitizam“). Tijekom povijesti Židovi su bili žestoko proganjani, o čemu svjedoče brojni pisani dokazi. Tako se natruhe antisemitizma nalazi još za vrijeme rimskih pisaca Cicerona, Tacita i Seneka, kada se Židove optuživalo za nepoštivanje vlasti. Poznate su i priče o babilonskom ropstvu još u šestom stoljeću prije Krista. Jedan od ključnih događaja za budućnost židovskog naroda bio je donošenje Justinijanova zakona „Corpus iuris civilis“ u šestom stoljeću. Tim su zakonom Židovi potisnuti iz poljoprivrede, pa su se morali usmjeriti na novčarske i financijske poslove. Obavljanjem financijskih i trgovačkih poslova, Židovi su se obogatili, a samim time postali su još veći „trn u oku“ nežidovskim narodima. Tada započinje neprekidno burno razdoblje u kojem je cijeli svijet u Židovima vidio neprijatelje, pa su tako u kasnom srednjem vijeku Židovi protjerivani iz zemalja Zapadne Europe (Francuske, Španjolske, Engleske), te su zatvarani u geta. Isto tako, nametnuta su im gospodarska ograničenja, a nerijetko su morali nositi posebna obilježja (*Enciklopedija leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*: traži pod „Antisemitizam“). Antisemitizam nije mogao zaobići niti tadašnju carsku Rusiju. Krajem osamnaestog stoljeća, carica Ekaterina II. donosi ukaz prema kojem se Židovi u Rusiji smiju naseljavati isključivo na teritoriju zapadnog dijela Ruskog carstva (današnji dijelovi Bjelorusije, Poljske, Ukrajine, Latvije i Litve). Ta čvrsto omeđena teritorija nazivala se *Čerta osedlosti* ili „Crta naseljenja“ (*Elektronnaja evrejskaja enciklopedija*: traži pod „Čerta osedlosti“). Navedena teritorija bila je na snazi sve do 1917. i svrgavanja ruske carske vlasti. Život izvan tog područja bio je dopušten visokoobrazovanim Židovima i tzv. eliti, a oni su naseljavali velike gradove poput Moskve i Peterburga. *Čerta osedlosti* na kraju se pokazala svojevrsnim židovskim utočištem, zahvaljujući kojem su se istočnoeuropski Židovi sačuvali u smislu očuvanja identiteta i načina života.

Velike mase istočnoeuropskih Židova, poglavito oni koji su obitavali u ruskoj Crti naseljenja, nastavili su živjeti u „židovskom svijetu“. Njihov prosvjetiteljski pokret ne samo da je spriječio prihvaćanje ruskog jezika, već je vodio do obnove hebrejskog, a

oslobođenje je stiglo tek 1917. Židovska demografska slika u istočnoj Europi omogućila je opstojnost u relativno samodostatnom svijetu. Židovska naselja bila su dovoljno velika da nisu imali velike potrebe za vanjskim svijetom kao Židovi na zapadu (Mendelsohn, 1968: 243)

Židovska zajednica u Rusiji imala je bitnu ulogu u izgradnji radničke i socijalističke ideje u Rusiji, jer su za razliku od kršćana, Židovi imali bolje razvijenu radničku svijest. Klasna svijest, i što je još važnije, organizacijske sposobnosti koje su Židovi posjedovali služili su kao još jedan razlog za održavanje ovog animoziteta između Židova i kršćana. Pišući o Židovima, Rozanov ističe ujedinjenost židovskog naroda, a kršćanima zamjera nedostatak tog istog osjećaja solidarnosti.

Stvar je u društvenoj strukturi: Kod nas je „svatko za sebe“, a „Bog je za svih“. Kod Židova je „Svi za svih“, i možda je upravo zbog toga kod njih Bog uistinu za svih. Mi smo razjedinjeni, a oni ne samo da su ujedinjeni, već su stopljeni. Ujedinjenje je kod nas fraza, a kod njih činjenica (Rozanov, 1914: traži pod „Evropa i Evrei“).

Rozanov sasvim otvoreno poziva na „oslobođenje Europe od Židova“, uspoređujući ih s isusovcima.

Uloga Židova u kulturi jednaka je ulozi jezuita u kršćanstvu, a sami Židovi u svojim ličnostima i životnim pravilima sasvim su slični jezuitima i njihovoj tajnoj i svemogućoj organizaciji. Općenito, srodstvo i bliskost Židova i jezuita su poražavajući. U svim crtama duha i ustrojstva nalazimo paralelizme (isto).

Prvo oslobođenje je oslobođenje od papinskog autoriteta, a drugo je oslobođenje od „jezuitske paučine“.

Podiže se treće oslobođenje Europe, možda najmučnije i najteže, ali uistinu neophodno – oslobođenje od Židova, od semitizacije europskog duha, oslobođenje europske književnosti, čitavog europskog stila života, čitave takozvane „europske književnosti“. I Beilisov zločin, što je poznatije ime krvavog ubojstva dječaka Juščinskog, samo je podstrek iz kojeg se poput uragana izdiže divovski pokret – oslobođenje od semitizma (isto).

U tom tekstu objavljenom 1914. godine Vasilij Vasiljevič pomalo se s gorčinom odnosi prema židovskom izolacionizmu, nemiješanju s drugim narodima, što on naziva egoizmom i nacionalizmom.

Bit je u bespoštednom egoizmu, u odlučnom prinošenju žrtve jedinomu, rodnomu, nacionalnomu „ja“. Zahtijevajući od nas: od Nijemaca, od Francuza kozmopolitizam i čovječnost, oni čak ni ne jedu istu hranu kao mi, a to nisu osobne razlike nego nacionalne: „nacionalizam“ i nacionalna pravila Židova, navodeći od ranije poznato „košer“ meso, najstrože zabranjuju svim „svojima“ čak da jedu juhu iz iste zdjele s kršćanima (isto).

Rozanov karikirajući kršćane uspoređuje sa životinjama, dehumanizira ih u cilju dokazivanja i približavanja svojih stavova čitatelju.

Sedmogodišnje, osmogodišnje, devetogodišnje ili desetogodišnje dječake ili djevojčice roditelji uče, rabin ih uči, religija ih njihova u konačnici uči da su Rusi i Francuzi svi „nečisti“ do te mjere, da je jesti iz istog tanjura kao i oni jednako kao da jedete iz istog tanjurića kao i pas ili mačka. Europljani čak nisu ni ljudi, već životinje (isto).

Pojam karikature može se primijeniti na različite vidove umjetnosti poput slikarstva, kiparstva, crteža, ali i u književnosti. Definiše se kao namjerno pretjerivanje u prikazivanju karakterističnih svojstava pojedinih osoba, događaja ili stvari u svrhu moralne, društvene ili političke kritike (*Enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*: traži pod „Karikatura“). Rozanovljeva karikatura odraz je autorove subjektivnosti, svjesne ili nesvjesne nemogućnosti zauzimanja neutralne pozicije.

Rozanovljevi su tekstovi depersonalizirani u smislu tradicionalnoga junaka kao centra strukture i osnovnog predmeta opisivanja. Težište se premješta na autora, na sam autorski lik, koji osim što je tvorac djela, postaje i subjekt konstrukcije i govori u prvom licu (Ich-Form): dakle autorsko 'ja' ne skriva se iza pripovjedača, nego se izjednačuje s njim. U Rozanova je, međutim jaka personalizacija autora, kao istaknutog i samoobnaženog subjekta konstrukcije, tako da je moguće govoriti o svojevrsnoj individualnoj mitologiji ili mistifikaciji pisca, zato što se teme koje ga zaokupljaju prelamaju kroz prizmu njegova subjektivnog, opsesivnog i krhkog svijeta (bez obzira što on drukčije tvrdio!) (Matek Šmit, 2001: 39).

Pitanjem Rozanova i Židova bavio se i Brian Horowitz, koji Rozanova stavlja uz bok Nietzscheu i Dostojevskom po pitanju negativnog aspekta autora prema judaizmu. Horowitz Rozanova poima kao izrazito ekscentričnog autora koji možda i ne misli sve ono što piše, ali koji želi privući pažnju.

Kao kritičar židovskog karaktera, Rozanov u intelektualnoj povijesti zauzima mjesto uz Fjodora Dostojevskog, Friedricha Nietzschea i Otta Weininger. Kao i oni, Rozanov je vezivao Židove uz negativne aspekte čovječanstva: tržišno natjecanje, požudu i kozmopolitanizam. Ovi mislioci smatraju da bi se bez Židova razvila idealna zajednica koju bi karakterizirala intelektualna snaga, tjelesno zdravlje i nacionalna čistoća. Upijajući otrov antisemitske tradicije, Rozanov ipak Židove tretira idiosinkrazijski u kontekstu njegovih vlastitih književnih preokupacija (Horowitz, 1997: 85).

Rozanov se u svojim tekstovima služi Židovima u izgradnji vlastite filozofije. Gradeći svoju filozofiju, Židovima suprotstavlja kršćane. Rozanov uspoređuje Židove i Europljane suprotstavljajući jedne drugima, tj. definira jednu skupinu pridavajući joj one značajke na koje ne nailazi kod druge skupine.

Iako je Rozanov bio „izrazito kontradiktoran“, držim da se ispod površinske zbunjenosti nalazi jedna konstantna paradigma. Rozanov koristi Židove kao podlogu za stvaranje vlastitih filozofskih ideja. Rozanov svugdje definira kršćanstvo i rusku Crkvu, narod i državu stavljajući ih u kontrast sa Židovima (isto: 86).

U tom kontrastu kršćanstva i judaizma Horowitz navodi da Rozanov cijeni Stari zavjet i njegov sadržaj u vidu prihvaćanja seksa i razmnožavanja (usp. prema Horowitz 1997). Rozanovljeva filozofija kao što smo već vidjeli nikada nije išla ruku pod ruku s Novim zavjetom. Kršćanski asketizam i odricanje od tjelesnih zadovoljstava nalazi se u suprotnosti s Rozanovljevim idealom zdravog seksualnog života. U svom djelu „Ljudi lunnoga sveta“ („Ljudi mjesečine“), Rozanov navodi upravo tu ključnu razliku Starog i Novog zavjeta u poimanju ljubavi i odnosu prema tjelesnosti. U tom pogledu, Stari zavjet govori „Množite se!“, a Novi zavjet kaže „Ne možete biti moji učenici ako se razmnožavate i množite“. Pojam ljubavi u Evanđeljima je prema Rozanovu posebna vrsta nebeske bespolne ljubavi, ljubavi koja umiruje i pomaže i dobrima i zlima. Ta ljubav je metafizička ljubav, ona je duhovna a ne tjelesna kao u Starom zavjetu. Za razliku od judaizma koje se obraća pojedincu i u kojem muškarac i žena prokreacijom slave ljubav, novozavjetno kršćanstvo se obraća čovječanstvu u cjelini (usp. prema Horowitz 1997). Rozanov kroz raspravu o Židovima provlači i motiv falusa u kontekstu obrezivanja. Analizirajući židovsko obrezivanje Rozanov zaključuje da obrezani penis predstavlja dio židovskog saveza s Bogom. Prema njegovim tvrdnjama, obrezivanje dovodi do kvalitetnijeg seksualnog odnosa, a kvalitetniji seksualni odnos vodi do vojne nadmoći i političke dominacije. Pogledajmo kako je Horowitz sažeo ovu teoriju:

Židovi ne prijete Rusima samo revolucionarnim pokretima, nego i biblijskim zavjetom – Bog je obećao Židovima apsolutnu dominaciju. Dokaz ovog obećanja je obrezivanje koje definira Židove i formira nesalomljivu vezu između Židova i njihovog Boga. Obrezivanje daje Židovima bolje seksualne performanse i rezultira većom vojnom snagom. Povezivanjem seksualne želje i vojne moći, Rozanov tvrdi da su Židovi nepobjedivi, što im posljedično omogućuje svjetsku dominaciju (isto: 96).

Seks i genitalije u Rozanova poprimaju metafizičko značenje, a samim tim i incest koji se između ostalog neutemeljeno i pseudoznanstveno pripisivao Židovima. Izvor za takve tvrdnje je u najvećem broju slučajeva bio biblijski Stari zavjet. Rozanov, također se baveći temom incesta kod Židova, tvrdio je da je incest Židovima osigurao rasnu čistoću i da su njihova tijela samim tim jedina sačuvana i spremna za spasenje.

Slika kolektivnog židovskog tijela formira tropu kolektivnog koitusa. Rozanov ponavlja izmišljotinu da je incest prevladavajuća odlika židovske seksualnosti. Granice se prelaze incestuoznim seksualnim uzbuđenjem i unutar pojedinih obitelji i unutar veće, kolektivne obitelji židovske nacije (Mondry, 2009: 70).

Rozanovljevo divljenje seksualnim slobodama Židova mač je s dvije oštrice. U povijesno-religijskom kontekstu oni su najčišći i najuzvišeniji narod, a u političkom kontekstu incest postaje perverzija i dokaz o židovskoj izopačenosti. Ovisno o situaciji Rozanov će svoj politički antisemitizam kanalizirati naglašavanjem židovske perverznosti i seksualne devijantnosti. Henrietta Mondry navodi sljedeće:

Rozanovljevo divljenje židovskoj seksualnosti, posebice židovskoj „incestuoznosti“ brzo je pretvoreno u mržnju kada su spletom političkih događaja Rusi postali žrtve židovskih osobitosti. Arhaičnost i atavizam brzo mogu postati perverzija, i Freudove „granice gađenja“ nametnute „kulturom i obrazovanjem“ preko noći mogu biti ponovo uspostavljene. U Rozanovljevom slučaju, gađenje je produkt ruske kršćanske kulture, a Židovi, perverzni i neprirodne seksualnosti, postaju objekti njegove mržnje (isto: 75).

Rozanov ipak u dobroj mjeri nije bio principijelan u odnosu prema judaizmu. Ta se nedosljednost ogleda u njegovim radovima i odnosu prema tjelesnosti. U određenim radovima zamjera kršćanstvu asketizam i odricanje od ovozemaljskih užitaka, i ne krije simpatije prema židovskoj otvorenosti ka uživanjima, seksualnim slobodama i bogatstvu.

To ipak nije bio u slučaj u svim njegovim tekstovima. U tekstu „Biblijska poezija“ iz 1912. Rozanov piše sljedeće:

Židovi kao da su izgubili prirodan, organski miris – te su se blaženo transformirali (govoreći u konceptima Crkve) u miris, tipičan za aromatske biljke. Svugdje krv i sjeme užasno smrde; za njih su ta ista krv i to isto sjeme sveti (Horowitz, 1997: 92).

Elementi o kojima bi se u ovom kontekstu trebalo pozabaviti svakako su i olfaktivne slike koje Rozanov koristi: židovsko sveto tijelo, koje je u kršćana odbojno i smrdljivo, zatim „gubitak“ prirodnog mirisa i izjava da Židovi mijenjaju miris tijela iz odbojnog smrada u čisti parfem. Horowitz navodi da je to čin kojim Židove svodi na razinu životinja, tvrdeći da su olfaktivni osjeti povezani uz životinje i aktivnosti poput jedenja ili defekaciju (usp. prema Horowitz 1997).

U konačnici Rozanov se iznimno bojavao i socijalističke revolucije koja je kucala na ruska vrata. On ju je povezivao sa Židovima, budući da su i vođe novih, revolucionarnih radničkih ideja bili Židovi, te je ideja o obespravljenoj radničkoj klasi mnogo bolje prolazila među židovskim intelektualcima i radnicima u Rusiji. Dolaskom revolucionarnih promjena, Rozanov se predaje ravnodušnosti. Za njega socijalistička revolucija predstavlja poraz Rusije i poraz kršćanstva. U trenutku kada počinje gubiti vjeru u Rusiju, miri se i sa Židovima.

Na primjer, Rozanovljeva pomirba sa Židovima poklapa se s njegovim gubitkom vjere u Rusiju. Gledajući Židove u pozitivnom svjetlu, on vidi Rusiju kao državu uništenu revolucijom (isto: 99).

Vasilij Vasiljevič svakako je tijekom života plesao između političkog antisemitizma i djelomičnog religijskog židoljublja. Kolebanje kroz koje je prolazio govori i o autorovoj nesigurnosti u vlastite stavove i vjerovanja. Kao što se moglo vidjeti, kritičari Rozanovu najviše zamjeraju upravo nedosljednost u tekstovima, između ostalog i u temi o Židovima. Mondry ga naziva samoizmišljenim i samoprozvanim kryptožidovom u kulturološkom oblikovanju ruskog modernizma, i čovjekom koji je samom sebi pripisivao isfantazirane attribute „židovske“ perverzности (usp. prema Mondry 2009).

ROZANOV I PANSLAVIZAM

Panslavenske tendencije bile su na svom vrhuncu u drugoj polovini devetnaestog stoljeća. Romantičarska ideja ujedinjenja slavenskih naroda nailazila je na plodno tlo širom slavenske Europe. Mnogi slavenski narodi, tada zahvaćeni austrijskom ili turskom okupacijom, vidjeli su u panslavenskoj političkoj ideji mogućnost za nacionalno oslobađanje. Rusi kao najbrojniji slavenski narod, vidjeli su priliku da ujedinjenjem prošire svoj utjecaj, i da predvođeci slavenski svijet zagospodare velikim dijelom Europe. Temom panslavizma se u devetnaestom stoljeću bavio i Nikolaj Danilevski (*Enciklopedija Britannica*: traži pod “Nikolay Yakovlevich Danilevsky”), ruski filozof naturalizma. Danilevski je još 1869. u svom kapitalnom djelu „Rusija i Europa“ pokušao spojiti slavenofilstvo, panslavizam i rusku imperijalističku politiku, tj. začahuriti liberalnu ideju panslavizma s konzervativnom, monarhističkom idejom. Na osnovi slavenske kulture Rusi bi bili predvodnici slavenske federacije, s prijestolnicom u Konstantinopolju (usp. prema Zevelev 2016). Ideja panslavizma jasno se očituje kroz Rozanovljeve tekstove. Panslavizam se može definirati kao politička ideja čije je polazište da su svi slavenski narodi jedna etnička cjelina i čiji je krajnji cilj ujedinjenje svih Slavena u jednu državu (*Enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*: traži pod „Panslavizam“). Razdoblje prijelaza stoljeća još uvijek je period etničkih previranja u Europi. Izgradnja modernih nacija u punom je jeku, a najveću opasnost Rozanov vidi u nadirućem germanstvu. Pri tome ističe Poljake i Čehe kao najveće žrtve moguće germanske ekspanzije na istok.

Njemački svijet uistinu prolazi kroz najvišu točku svoga razvoja, i bude li on dug ili kratak, on vrlo brzo može dovesti u pitanje opstanak slavenskih naroda ili njihovih dijelova (Rozanov, 1902: traži pod „Bolezni i čajanja slavjanskoga mira“).

Kod Vasilija Rozanova panslavenska ideja očituje se kroz prizmu pravoslavlja kao glavne spone među slavenskim narodima. U članku „Uskrsnuće Krista – uskrsnuće naroda“ objavljenom na Uskrs 1913. godine, Rozanov uspoređuje Kristovo uskrsnuće s uskrsnućem slavenskih naroda na Balkanskom poluotoku u jeku oslobodilačkih ratova protiv turskog jarma. Evo što odmah u uvodu piše Rozanov:

Za kršćane u čitavoj zemlji današnji dan je dan koji se ponavlja svake godine, ali za slavenski svijet danas je dan koji se javlja jednom u stoljeću. Na čitavom Istoku danas će si

s *Hristos voskrese* na jezicima srpskom, bugarskom, grčkom čestitati ljudi koji su i sami uskrsnuli (Rozanov, 1913: traži pod „Voskresenie Hrista – voskresenie narodov“).

U istom članku Rozanov naglašava ulogu Slavena Balkanskog polutoka i Srednje Europe u zaustavljanju turskog prodora i u sprječavanju stvaranja nedjeljive i jedinstvene muslimanske države u srcu Europe: “Samo je veza „kršćanske i pravoslavne raje“ balkanskog poluotoka s rastućim divom sjevera uništila turske snage“ (isto). Rozanovljeve panslavenske ideje nisu se na koncu obistinile, međutim cijeli panslavenski pokret imao je važnu ulogu u oslobođenju slavenskih naroda od okupatorske čizme i oblikovanju modernih slavenskih zemalja na području Srednje i Jugoistočne Europe.

POLJSKA I RUSKO-POLJSKI ODNOSI

Već smo na primjeru Solovjova vidjeli kakav je Rozanovljev stav prema katoličanstvu, a sada ćemo u obzir uzeti i katoličke Slavene Poljake – koji su jedna od omiljenih Rozanovljevih tema. O Poljacima je Rozanov mnogo pisao, i mnogo ih je spominjao, njegujući izrazito ambivalentan odnos prema tom velikom europskom narodu. Povijesni rivalitet između poljskog i ruskog naroda dolazi do izražaja i kod Rozanova. Razdoblje devetnaestog stoljeća, kojeg je i sam Rozanov svjedok, period je buđenja nacionalne svijesti i oblikovanja nacija u današnjem smislu. To je i vrijeme koje je obuhvatila borba svakog naroda da u svoj korpus uvede što više ljudi i da se teritorijalno proširi na što je moguće veće područje. U tom smislu ni Poljaci nisu bili izuzetak, pokušavajući se širiti još više sjeveroistočno na Baltik, ali i na područja današnje zapadne Ukrajine i Bjelorusije. O tome je i Rozanov pisao u mnogim svojim tekstovima poput „Beregite Zapadnuju Rus“ („Čuvajte Zapadnu Rus“) iz 1906. godine. U navedenom tekstu termin Zapadna Rus' koristi se za područje Bjelorusije, što autor i sam potvrđuje: „Srce se nezaustavljivo puni krvlju kada čitaš objavu žitelja Bjelorusije (pogledaj niže, „Teški položaj Zapadne Rusi“)“ (Rozanov, 1906). U tekstu se razglaba o lošem i nezavidnom položaju bjeloruskog naroda, kao najmlađeg brata Rusa i Ukrajinaca. Nadiruća opasnost na koju Rozanov upozorava su naravno Poljaci.

Bjelorusi, najmlađi i najslabiji od trojice braće koji čine „očinski dom“ u našoj državi sastavljenoj od različitih plemena i različitih vjera, „očinski dom“ zahvaljujući kojem naša „ruska“ država i živi, guše se pod stiskom poljske i katoličke propagande, oštre, uporne, lukave, nepoštene (isto).

Rozanov Poljake očigledno vidi kao remetilački faktor unutar ruskog carstva i ruske obitelji. Velikorusi (Rusi), Malorusi (Ukrajinci) i njihova mlađa braća Bjelorusi trebaju činiti osnovu velike ruske države.

Poljacima – poljska prava, ali samo u Poljskoj, u Rusiji među Velikorusima, i u potpuno jednakim uvjetima među Bjelorusima – Poljacima samo ruske obveze, tj. obveze pred Rusima, obveza pristojnosti, opreza, međuplemenskog i međuvjerskog poštovanja (isto).

U svom drugom tekstu koji se odnosi na Poljake, „Katoličanstvo i Poljska“ iz 1896., Rozanov tvrdi da je ipak potrebno napraviti jasnu razliku između bratskog poljskog naroda i politike katoličke Crkve koja po Rozanovu udaljuje poljski narod od istočnoslavenske braće.

U našem umu moramo jasno razdijeliti te dvije činjenice: bratski poljski narod, Slavene Buge, Visle i karpatskih ravnica – s jedne strane, i s druge strane – katoličanstvo sa sjedištem u Rimu, koje se širi po cijelom svijetu i čiji je glavni organ čuvena Kongregacija za propagandu vjere, a čije je glavno oružje bila inkvizicija (Rozanov, 1896: traži pod „Katolicizam i Pol'sa“).

Papa i Rim su, prema Rozanovu, razlog burne prošlosti i nestabilne sadašnjosti poljske države. Rozanov tvrdi da Rim u Poljskoj provodi identičnu politiku kao što ju je provodio i u Francuskoj, vodeći se starom latinskom maksimom *divide et impera* – podijeli pa vladaj.

Poljaci nikako ne žele shvatiti da ih je politički uništilo upravo katoličanstvo, da im je uništilo taj unutarnji pravni sustav u državi, bez kojeg se i onaj vanjski morao raspasti. Svećenstvo, potaknuto od autoriteta Rima, trudilo se potkopavati kraljevsku vlast, na isti način kao i u Francuskoj (isto).

Takva Rozanovljeva teorija jasno aludira na to da je katoličko svećenstvo radilo na podrivanju kraljevske vlasti radi lakše uspostave kontrole rimske Crkve nad poljskim društvom toga doba. Još jedan argument koji prema Rozanovu ide u prilog takvom razmišljanju jest i činjenica da je katolička Crkva jedna jedinstvena i da unutar nje ne postoji koncept autokefalnosti. Zašto bi Rimu dobrobit poljskog naroda bila važna? Uspostava kontrole po već viđenim modelima Rozanovu zvuči iznimno logična. Odnose Rusa i Poljaka možemo shvatiti kao rivalitet dvije najmoćnije slavenske zemlje koje se bore za prevlast, teritorij, moć i utjecaj na susjedne narode. Problem Poljaka u Rusiji i njihove nelojalnosti ruskoj državi za Rozanova se nalazi u poljskoj nemogućnosti prilagodbe i namjernog neprihvatanja ruske kulture. Djelomično rješenje problema za Rozanova su miješani brakovi kojih je doduše malo, ali postoje.

Miješani brak rađa kolebljive, nestabilne, ali bez ikakvih sklonosti ka recidivu, tj. ka povratu poljskim navikama; drugi brak s Rusima, tj. treća linija potomstva – već je potpuno ruska (Rozanov, 1909: traži pod „Belorussija, litovcy i Pol'sa v okrainnom voprose Rossii“).

Želeći potkopati osnove poljskog nacionalističkog duha, Rozanov Poljacima imputira izostanak nacionalnog epa, koji su zajedno s usmenom predajom i herojskim pričama o precima osnova svake nacionalne književnosti i čvrsto sudjeluju izgradnji nacionalnih mitova, pa su stoga važan kohezivan faktor u učvršćivanju nacionalnog jedinstva.

Obratimo pozornost na sljedeće: poljska je književnost sjajna, ali imaju li oni narodni ep? Nijemci ga imaju, i znaju ga svi u Europi, skupila su ga braća Grimm, to i ruski učenici znaju. Skandinavci imaju Eddu, Francuzi „Pjesmu o Rolandu“, Finci „Kalevalu“. A Poljaci? U krajnjem slučaju nije poznato (isto).

Rožanov ide toliko daleko da oslanjajući se na istraživanja ruskog akademika Kunika tvrdi kako Poljaci možda čak i nisu Slaveni. Iako takva teza zasigurno nije realna niti danas znanstveno utemeljena, možemo je promotriti kako bismo vidjeli čime se sve može služiti u cilju diskreditiranja protivnika. Evo što stoga povodom Poljaka i slavenstva kaže Rožanov:

Prema istraživanju nekih znanstvenika, naprimjer našeg akademika Kunika, Poljaci drevnim porijeklom i u svojoj osnovi – nisu Slaveni, već Kelti. Za vrijeme velikih seoba, na Visli i Bugu se naselilo veliko keltsko pleme, ostajući tu i slaveniziravši se potom, pošto su sa svih strana bili okruženi Slavenima (isto).

Pišući dalje Rožanov tvrdi da su unatoč prihvaćanju slavenskog jezika Poljaci sačuvali drevnu keltsku krv, narav i običaje pa se takvi ne mogu prilagoditi slavenskim susjedima. Rusko-poljski odnosi su kao što smo vidjeli prožeti sukobima, nerazumijevanjem, borbom za teritorij, prevlast i utjecaj. Rivalitet između Poljaka na zapadu i Rusa na istoku ostao je aktualno pitanje sve do dana današnjeg, a kroz cijelo dvadeseto stoljeće odnose dvaju zemalja obilježile su povijesne i ljudske tragedije.

ROZANOV I NESLAVENSKI NARODI

Vasilij Vasiljevič pisao je naravno i o drugim, neslavenskim narodima, analizirao je njihove vrline i mane, njihovu povijest, političku prošlost i sadašnjost. Važno pitanje u svemu tome je i isprepletenost s Rusijom. Zemlja koja je kroz povijest izvršila iznimno velik utjecaj i na razvoj ruske države svakako je Francuska. Povijesno-kulturne veze Francuske i Rusije ponajviše se tiču diplomacije, umjetnosti i znanosti. Rozanov ne krije simpatije prema Francuzima, njihovom jeziku, znanosti i kulturi. Posvetio im je nekoliko članaka, između ostalog i onaj pod naslovom „Istoričeskij genij Francii“ („Povijesni genij Francuske“) iz 1910. godine. Članak je svojevrsna oda francuskim pojedincima poput Racinea, Molièrea, Descartesa, Pascala, Colberta i Lamarcka, koji su svaki u svom području dali obol kako humanističkim, tako i prirodnim znanostima. Rozanov navodi kako je Francuska predvodila Europu i postavljala nove standarde u povijesti civilizacije zahvaljujući svom duhu, tj. geniju prosvjetiteljstva.

Francuski *esprit* [um, duh (fr.)] dolazi čitav do izražaja u jasnosti i točnosti, u provedbi uvijek tvrdo razgraničenih linija, u sintezi i poopćavanju. On nije mješavina, smjesa, nije heterogena gomila. „Ordre“, „poredak“ – to je duša francuskog uma, francuske vlasti, francuskih djela, francuskog stava i francuske administracije (Rozanov, 1910: traži pod „Istoričeskij genij Francii“).

Francusko-ruska povijest obilježena je i velikim napoleonskim pohodom u prvoj polovici devetnaestog stoljeća. Rozanov se na taj period previše ne osvrće, već naglašava bliskost francuskog i ruskog naroda. Naglašava slobodoljubiv duh obaju naroda i „mesijanski osjećaj“ u odnosu spram budućnosti.

Postoje savezi vlada. Ali, odnosi Rusije i Francuske su u potpunosti savez država, pa čak i savez naroda. U francuskoj i ruskoj krvi, u duhu Francuza i Rusa ima neko srodstvo (Rozanov, 1902: traži pod „Russkie i Francuzy“).

Taj savez Rozanov nalazi prirodnijim nego onaj s Nijemcima, koji ne odgovaraju slobodarskom duhu ruskog naroda. Rozanovu se sviđaju njemačka provincijalnost duha, sažetost i jezgrovitost, no usprkos Trocarskom savezu Njemačke, Austrije, i Rusije (*Proleksis enciklopedija*: traži pod „Centralne sile“), prijateljstvo Njemačke i Rusije nikada nije zaživjelo na razini naroda i običnog puka.

Ruska javnost, narodna masa i ruska provincija stajali su sa strane u „trocarskom“ savezu, u tom poslovnom i utilitarnom savezu, a ne poetskom, u svakom slučaju ne narodno-poetskom savezu (isto).

Slobodarski duh ondašnje Rusije, ogleda se i kroz simpatije prema američkom sjeveru u razdoblju Američkog građanskog rata (1861. – 1865.) (*Enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*: traži pod „Američki građanski rat“). Istini za volju, tome je kumovala i činjenica da su se otprilike u isto vrijeme ruski seljaci borili za vlastito oslobođenje.

Rat sjevernih država s robovlasničkim jugom, koji se vremenski poklapao s oslobođenjem naših seljaka, probudio je simpatije Rusije prema sjevernoameričkoj Republici (Rozanov, 1904; traži pod „Amerikanizam i Amerikancy“).

Analizirajući američko i europsko društvo Rozanov dolazi do zaključka da su to potpuno različiti svjetovi. Njihova različitost uvjetovana je različitom genezom i različitim povijesnim okolnostima nastanka američke nacije u odnosu na europske. U tom kontekstu, razdvajaju se i dvije potpuno različite ideologije: s jedne strane amerikanizam (*Enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*: traži pod „Amerikanizam“) kao američki sustav vrijednosti i europejstvo (*Hrvatski jezični portal*: traži pod „Europejstvo“). Evo kako Rozanov definira europejstvo:

Europejstvo je čovječnost – onakva kakva je kao pojam razrađena i razjašnjena u bogatoj europskoj književnosti devetnaestog stoljeća, u europskoj znanosti i filozofiji, u sukobima političkih i religioznih ideja (isto).

Razlika amerikanizma i europejstva je u činjenici da su Europi i europejstvu svojstveni filozofsko promišljanje te intelektualan razvoj i napredak, dok je glavni motor pokretač Amerike i američkog načina života – trgovina. Europska društva sprega su naroda, povijesti, kršćanskog naslijeđa te filozofske misli proizašle upravo iz tog naslijeđa.

Nažalost, ni romantizam ni klasicizam nisu preplivali Atlantski ocean. Kada je Žukovski pisao „Seosko groblje“ – Amerikanci su trgovali. Kada je Byron pjevao Childa Harolda – Amerikanci su opet trgovali. Dođe i Hugo s Hernanijem – a Amerikanci opet samo trguju (isto).

Rozanov ondašnju Ameriku uspoređuje upravo s velikom trgovačkom kompanijom koja je usmjerena isključivo birokraciji, ali i s Japancima, o kojima nema dobro mišljenje. Možemo

samo pretpostaviti koliko je Rusko-japanski rat utjecao na Rozanovljevo pisanje o Japancima, s obzirom na to da se objavljivanje ovog teksta poklapa s početkom rata u veljači 1904.

Oba naroda su bez kreativnosti, bez stvaralačke fantazije, bez strašnog osjećaja odgovornosti, kao što su pokazali Amerikanci u ratu sa Španjolskom, – i Japanci u krvavom i razbojničkom masakru s bliskom i istovjernom Kinom (isto).

Pomiriti ruski slobodarski i američki konzumeristički duh za Rozanova je bilo nemoguće. I sto godina nakon Rozanovljeve smrti vidimo koliko su Rusi i Amerikanci udaljeni jedni od drugih i koliko su različiti njihovi svjetovi.

ZAKLJUČAK

Ovaj diplomski rad je pokušao približiti čitateljima ličnost i stvaralaštvo Vasilija Vasiljeviča Rozanova i prodrijeti u srž njegove misli. Teme koje su obrađene u radu ujedno su i one kojima se i on sam ponajviše bavio. Rozanov je kako smo vidjeli bio izrazito originalan autor i filozof, te se nije libio ući u skliski prostor političke nekorektnosti. Iznosio je i za ono vrijeme izrazito kontroverzne stavove zbog kojih je bio i česta meta kritika. Baveći se pitanjima religije, Boga, obitelji, seksa i naravno politikom, nikoga nije ostavljao ravnodušnim. S ondašnjim filozofima i književnicima vodio je žustre rasprave koje su ostale zabilježene u mnogim člancima, esejima, pismima i kritičkim osvrtima.

Djetinjstvo, rani život i mladost oblikovali su Rozanova kao autora i filozofa. Događaji koji su se zbili u njegovom životu ostavili su neizbrisiv trag u psihi mladog čovjeka. Uz taj period života vežemo i nesretan brak s Polinom Suslovom koji je oblikovao Rozanovljev odnos i stavove prema braku, i općenito muško-ženskim odnosima.

U filozofiji se Rozanov približava hegelijanskim stavovima, povezujući umjetnost i umjetničko izražavanje s religijom. Bio je pripadnik ruske kršćanske filozofije, te je zajedno sa Solovjovom i Dostojevskim činio trolist ruskih kršćanskih filozofa. Često je i mnogo pisao protiv Vladimira Solovjova, zamjerajući mu napore za ujedinjenje pravoslavne i katoličke crkve u jedinstvenu kršćansku crkvu. Ipak, unatoč filozofskim razmimoilaženjima, poštovao je Solovjova kao pisca i filozofa.

Po pitanju vjere i vjerovanja Rozanov radi distinkciju između Starog i Novog zavjeta. Za Rozanova Stari je zavjet osnova vjerovanja, i u njemu su sadržana sva pravila koja čine dobrog vjernika. Nasuprot tome stoji Novi zavjet, koji je prema Rozanovu prepun zabrana i sputava čovjeka da uspostavi pravu vezu s Bogom. U nepoštivanju Novog zavjeta ogleda se i autorova subverzivnost. Vasilij Vasiljevič nastoji promijeniti Rusku pravoslavnu Crkvu i pokušava u prepiskama s vjerskim autoritetima ondašnje Rusije Starom zavjetu pridati važnost koju zaslužuje. Iz tog istog Starog zavjeta Rozanov ističe seks kao najvažniju ljudsku djelatnost. Prokreacija i stvaranje novih života na sliku i priliku Boga za Rozanova je najbitnija ljudska funkcija. *Imitatio Dei*, ili oponašanje Boga, sadržano je u svakom čovjeku, a to oponašanje se najbolje postiže unutar bračne zajednice muškarca i žene. Rozanov, iako je iznimno cijenio brak kao instituciju, nije zagovarao dogmu o nerazrješivosti braka, već naprotiv u njegovoj filozofiji poželjno je vjenčavati se više puta. Za Rozanova su Bog i Krist dvije potpuno različite

osobnosti. Bog je seksualan, kreativno raspoložen, tj. Bog je oličenje Starog zavjeta. Isus Krist je s druge strane potpuni Božji antipod. Krist je aseksualan te sputava odnos i komunikaciju čovjeka i Boga. On je istinski predstavnik Novog zavjeta.

Vasilij Rozanov unatoč svim neslaganjima ostaje vjeran matičnoj Crkvi. Ono što joj najviše zamjera je opsjednutost eshatologijom, naukom o spasenju i sudnjem danu. Za Rozanova takva filozofija sputava Ruse i čini ih nesretnima. Nasuprot takvim stavovima stoje Židovi, prema kojima je Rozanov gajio izrazito ambivalentne odnose. Rozanov kod Židova nije vidio tu fiksaciju eshatologijom, ali je bio umnogome nepravedan prema judaizmu. Rozanovu je antisemitizam pripisivan prije svega zbog kontroverznih stavova o njihovoj povijesti, porijeklu i načinu života. Pripisivao im je naglašenu seksualnost, imputirajući im incestuozne odnose kao jedan od temelja njihove rasne čistoće. Isto tako, za Rozanova je židovsko obrezivanje znak veze s Bogom. Za Rozanovljeve kritičare to je krunski dokaz o njegovom antisemitizmu, iako valja naglasiti da to nije nužno samo Rozanovljev stav, već da se radi o svojevrsnom duhu vremena koji se uistinu razlikuje od današnjeg.

Pišući mnogo i o nacionalnim odnosima i previranjima druge polovine devetnaestog stoljeća, može se zaključiti kako Rozanov pripada onoj skupini ruskih intelektualaca koja se zalaže za panslavensku ideju i jaku rusku državu koja bi bila predvodnica slavenskog svijeta. Rozanov slavenske narode shvaća kao mlađu braću, te jasno ukazuje na njemačku opasnost za zapadne Slavene i tursku opasnost za južne Slavene. Najviše svog vremena posvetio je Poljacima, koje je cijenio kao narod, ali nije blagonaklono gledao na službenu poljsku politiku pokoravanja Rimu. Od ostalih naroda iznimno je cijenio Francuze, te je u njima vidio nositelje modernih i slobodoljubivih ideja. Za njega su Francuzi jedini pravi zapadni saveznici Rusije i ruskog naroda, za razliku od Nijemaca i Amerikanaca koji su potpuno nekompatibilni s ruskom dušom i ruskim seljakom.

SAŽETAK

Zapisi Vasilija V. Rozanova

Vasilij Vasiljevič Rozanov ruski je religiozni filozof i autor. U njegovom opusu prevladavaju teme obitelji, braka, seksa i religije. U filozofiji se približava tradicijama hegelijanstva, provlačeći kroz tekstove i frejdotske elemente. U religijskoj misli zagovara povratak idealima Staroga zavjeta i izravniju komunikaciju s božanskom osobom. Novozavjetnog Isusa Krista doživljava kao osobu koja je sušta suprotnost Bogu. Isus je pasivni i nestvaralački princip, dok je Bog aktivan i kreativno raspoložen, iz čega proizlazi i Rozanovljeva subverzivnost. Rozanov nastoji izmijeniti crkvu i vratiti je na starozavjetni put. Obitelj vidi kao temelj duhovnog razvoja pojedinca i temelj za nastavak Božjeg procesa – prokreacije, tj. stvaranja novih ljudi. Izrazito je ambivalentan i nedosljedan po pitanju židovskog naroda. Kao i mnogi njegovi suvremenici, Rozanov u Židovima vidi neprijatelje. Antisemitski stavovi mogu se iščitati iz poziva na čišćenje Europe od Židova. Oni su izolirani i getoizirani, te prema njegovom mišljenju svojim djelovanjem prijete europskoj civilizaciji i kulturi. Ipak, divi se nekim elementima njihove kulture i duhovnosti. Za razliku od kršćana, Židovi nisu u velikoj mjeri opterećeni pitanjem spasenja te štiju Stari zavjet koji je za Rozanova idealan životni priručnik za svakog čovjeka. Vasilij Vasiljevič se osvrtao i na srodne europske slavenske narode. Može ga se okarakterizirati kao panslavista i zagovornika ujedinjenja Slavena pod ruskim i pravoslavnim vodstvom.

Ključne riječi: Vasilij Vasiljevič Rozanov, religijska filozofija, prokreacija, Stari zavjet, Isus Krist, Bog, Židovi, antisemitizam, panslavizam

РЕЗЮМЕ

Записки Василия В. Розанова

Василий Васильевич Розанов — один из выдающихся русских религиозных философов и литературных критиков. В. В. Розанов больше всего занимался темами религии, брака, секса и семьи. Его философия во многих чертах сродна философии Г. В. Ф. Гегеля, однако во многих текстах можно распознать и влияние австрийского психиатра Зигмунда Фрейда. Религиозным идеалом Розанова стал Ветхий Завет и непосредственная связь с Богом. Иисуса Христа он считает человеком, противоположным Богу. Иисус, в его понимании, — пассивный и бездействующий элемент, в то время как Бог — активный и креативный элемент. В этом состоит подрывная деятельность Василия Васильевича. Он хочет изменить церковь и вернуть ей ветхозаветные идеалы. Для Розанова семья является фундаментом духовного развития каждого человека. Духовное развитие связано и с деторождением, которое станет самым важным в жизни человека. Как и многие его современники, Розанов много писал о евреях. Он их считал угрозой для всей Европы, хотя также восхищался еврейским религиозным верованием. Элементы еврейской культуры и духовности, которые удивляли Розанова, были, в первую очередь, их телесные и сексуальные свободы. Розанов несомненно поддерживал и идею панславизма. Он призывал к освобождению славянских народов Европы и к воссоединению их с Россией.

Ключевые слова: Василий Васильевич Розанов, семья, брак, религиозная философия, прокреация, Ветхий Завет, Иисус Христ, панславизм, антисемитизм

SUMMARY

Vasily V. Rozanov's notes

Vasily Vasilyevich Rozanov was a Russian religious thinker and author. His main philosophic subjects were religion, sex, marriage and the importance of family. His philosophy is partly considered to be close to Hegelianism, and in his texts many philosophers found resemblance with the ideas of Sigmund Freud. His religious ideals are those written in the Old Testament, as he demands more direct communication with God. He considers Jesus Christ as a completely opposite person to God. Jesus is passive and uncreative, while God is active and creative. Rozanov's subversiveness arises from Rozanov's will to change the Russian orthodox church and to return to the ideas of the Old Testament. He sees the family as a basis of man's spiritual growth and as a basis of continuation of God's will – procreation. Rozanov is extremely ambivalent in relation to Jews. He was considered anti-Semite because of his political incorrectness in the texts related to the Jewish people, culture and religion. Rozanov was also considered Pan-Slavic, advocating the liberation of all Slavic peoples under German or Turkish rule.

Keywords: Vasily V. Rozanov, religious philosophy, sex, marriage, family, God, Jesus, anti-Semitism, pan-Slavism

BIBLIOGRAFIJA

Izvori:

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Russkij Nil. Sobranie sočinenij“. *Okolo narodnoj duši (Stat'i 1906.-1908. gg.)* M.: Respublika, 2003. (2021-01-29)

URL: http://az.lib.ru/r/rozanow_w_w/text_1907_russky_nil.shtml

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Sem'ja i cerkov“. *Novoe vremja*. 1907. 9. janv. No. 11073 (2021-01-29),

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Rossija i papstvo“. *Novoe vremja*. 1913. 7. marta. No. 13285 (2021-01-29)

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Katolicizm i Rossija“. *Russkoe slovo*. 1911. 21. maja. No. 115 (2021-01-29)

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Pamjati Vl. Solov'eva“. *Mir iskusstva*. 1900. T. 4. No. 15-16 [avgust]. S. 133.-143., (2021-01-29)

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Evropa i Evrei“. SPb.: Tip. T-va A. C. Suvorina – *Novoe vremja*, 1914., (2021-01-29)

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Bolezni i čajanija slavjanskogo mira“. *Novoe vremja*. 1902. 12. janv. No. 9288, (2021-01-29)

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Voskresenie Hrista – Voskresenie narodov“. *Novoe vremja*. 1913. 14. apr. No. 13321, (2021-01-29)

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Beregite Zapadnuju Rus“. *Novoe vremja*. 1906. 3. dek. No. 11037, (2021-01-29)

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Katolicizm i Pol'sa“. *Svet*. SPb., 1896. 16. nojab. No. 307., (2021-01-29)

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Belorussija, litovcy i Pol'sa v okrainnom voprose Rossii“. *Novoe vremja*. 1909. 18., 22., 27. sent., 4. okt. No. 12040, (2021-01-29)

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Istoričeskij 'genij' Francii“. *Novoe vremja*. 1910. 9. fevr. No. 12182, (2021-01-29)

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Russkie i Francuzy“. *Novoe vremja*. 1902. 12. maja. No. 9405, (2021-01-29)

Rozanov, Vasilij Vasiljevič. „Amerikanizm i Amerikancy“. *Novyj put'*. 1904. No.2 (fevral'). S. 265. – 269., (2021-01-29)

URL: http://dugward.ru/library/katalog_alfavit/rozanov.html

Literatura:

Banerjee, Maria. *Rozanov on Dostoevskij*. *The Slavic and East European Journal*, Vol. 15, No. 4. (Winter, 1971), pp. 411-424, American Association of Teachers of Slavic and East European Languages

Horowitz, Brian. *Jewish Stereotyping: Vasily Rozanov and Jewish Menace*. *Shofar*, Vol. 16, No.1 (Fall 1997), pp. 85–100, Purdue University Press

Ivask, George. *Rozanov*. *The Slavic and East European Journal*. Vol. 5, No. 2 (Summer 1961). pp. 85-100, Purdue University Press

Matek, Zdenka. V. V. *Rozanov – karikaturni autorski lik*. *Književna smotra. Časopis za svjetsku književnost*. Godište XXXIII / 2001. Broj 122 (4), str. 39-41

Mendelshon, Ezra. *Jewish and Christian Workers in the Russian Pale of Settlement*. *Jewish Social Studies*. Vol. 30, No. 4 (Oct., 1968), pp. 243-251, Indiana University Press

Mondry, Henrietta. *Carnal Jews of the Fin-de-Siècle: Vasily Rozanov, the Jewish Body, and Incest. Exemplary Bodies*. Pp. 64-87, 2009. Academic Studies Press

Ure, Adam. *Rozanov, the Creation, and the Rejection of Eschatology*. *The Slavonic and East European Review*, Vol. 89, No. 2, (April 2011), pp. 224-247, Modern Humanities Research Association

Web-literatura:

Amerikanizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. (2021-01-29)

URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=2226>

Antisemitizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. (2021-01-29)

URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=3110>

Centralne sile. Proleksis enciklopedija online, 2015. (2021-01-29)

URL: <https://proleksis.lzmk.hr/14871/>

Čerta osedlosti. Èlektronnaja evrejskaja ènciklopedija, 1999. (2021-01-29)

URL: <https://eleven.co.il/jews-of-russia/history-status-1772-1917/14679/>

Europejstvo. Hrvatski jezični portal, 2021. (2021-01-29)

URL:

http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFtiUBU%3D&keyword=europejstvo

Karikatura. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. (2021-01-29)

URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=30506>

Kršćanska filozofija. Proleksis enciklopedija online, 2012. (2021-01-29)

URL: <https://proleksis.lzmk.hr/32905/>

Nikolay Yakovlevich Danilevsky. Encyclopaedia Britannica, 2020. (2021-01-29)

URL: <https://www.britannica.com/biography/Nikolay-Yakovlevich-Danilevsky>

Panslavizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. (2021-01-29)

URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46465>

Zevelev, Igor. *Russian National Identity and Foreign Policy*, 2016. Center for strategic &International Studies. (2021-01-29)

URL:http://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/161208_Zevelev-RussianNationalIdentity-Web.pdf